

**КИРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ, НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ**

вул.Дворцова, 32/29, м.Кропивницький, 25022, тел. (0522) 24-15-28,
e-mail: public@osvita.kr-admin.gov.ua, код в ЄДРПОУ 38802700

№ _____
на № _____ від _____

**Керівникам органів управління
освітою райдержадміністрацій, міських
рад, міських, селищних, сільських рад,
об'єднаних територіальних громад**

**Керівникам закладів вищої та
професійно-технічної освіти**

**Керівникам закладів позашкільної
освіти**

**Директорам шкіл-інтернатів обласного
підпорядкування**

**Про інформування щодо методичних
рекомендацій використання
інформаційно-довідкових матеріалів
щодо хронології подій 2014-2019 років**

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 05 червня 2019 року № 1/9-355 управління освіти, науки, молоді та спорту облдержадміністрації повідомляє наступне.

Звертаємо Вашу увагу на те, що Науково-дослідним центром воєнної історії Національного університету оборони України імені Івана Черняховського (автори В.М. Грицюк, О.О. Пашкова, О.І. Покотило, С.П. Сегеда, О.Л. Скрябін) підготовлено інформаційно-довідкові матеріали щодо хронології подій 2014-2019 років, які відбувалися в Автономній Республіці Крим та під час проведення ООС (АТО) на Сході України (копії – додаються).

Просимо поширити відповідну інформацію про фільм серед зацікавлених осіб, врахувати у виховній роботі та заходах національно-патріотичного виховання.

Додаток: на 21 арк. в 1 прим.

Заступник начальника управління

Ул'яна СОКОЛЕНКО

Владислав Волошин 32 23 66

Кіровоградська обласна державна адміністрація
Управління освіти, науки, молоді та спорту
35-12/1850/0.352 від 14.06.2019

**Науково-дослідний центр воєнної історії
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського**

В. М. Грицюк, О. О. Пашкова,
О. І. Покотило, С. П. Сегеда,
О. Л.Скрябін

**Інформаційно-довідкові матеріали
щодо хронології подій 2014–2019 років, які відбувалися в Автономній
Республіці Крим та під час проведення антитерористичної операції /
операції Об'єднаних сил на Сході України**

Початковий період російської збройної агресії

**ОКУПАЦІЯ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ
КРИМ. ДЕМОНСТРАЦІЙНІ ДІЇ З РОЗГОРТАННЯ УГРУПОВАНЬ ВІЙСЬК
(СИЛ) НА КОРДОНАХ. ДЕСТАБІЛІЗАЦІЯ РОСІЙСЬКИМИ
СПЕЦСЛУЖБАМИ ОБСТАНОВКИ У СХІДНИХ ТА ПІВДЕННИХ ОБЛАСТЯХ
УКРАЇНИ (20 лютого – початок квітня 2014 року)**

Першим об'єктом агресії Російської Федерації проти України став Крим. Задовго до окупації Автономної Республіки Крим Росія створила на півострові потужну агентурну мережу, готову у будь-який час дестабілізувати суспільно-політичну обстановку. Збройна агресія Російської Федерації проти України стала черговим кроком давно спланованої та організованої антиукраїнської гібридної війни.

Операція із захоплення кримського півострова розпочалася 20 лютого 2014 року, коли були зафіксовані перші випадки порушення збройними силами Російської Федерації, всупереч міжнародно-правовим зобов'язанням, порядку перетину державного кордону України через Керченську протоку [3].

23 лютого в Севастополі відбувся 20-тисячний мітинг, на якому було “проголошено міським головою” громадянина Росії О. Чалого. 26 лютого російські спецслужби за “севастопольським сценарієм” зімітували масове невдоволення жителів Сімферополя “київською владою”, організувавши зібрання прихильників “русской весны” перед кримським парламентом [22]. Однак потужний мітинг українських патріотичних сил, включаючи кримських татар, нівелював плани агресорів та зірвав їх прагнення видати окупацію Росією Криму за результат бурхливого волевиявлення корінних мешканців півострова.

У ніч на 27 лютого 2014 року підрозділи спеціального призначення та повітрянодесантних військ Російської Федерації захопили будівлі Ради міністрів та Верховної Ради Автономної Республіки Крим, над якими підняли прапор РФ. Уранці депутатів Верховної ради Криму зібрали у сесійній залі, де вони “ухвалили” рішення про проведення так званого “референдуму” щодо статусу півострова. Того ж дня російськими військовослужбовцями було захоплено установи засобів масової інформації, зв'язку, аеропорт у Сімферополі, аеродром Бельбек у Севастополі, паромну переправу в Керчі. Невдовзі Чорноморський

флот Російської Федерації заблокував військово-морські бази, де перебували кораблі Військово-Морських Сил України, а російські спецпідрозділи разом з іррегулярними формуваннями блокували українські військові частини [11].

Особовий склад російських збройних формувань не мав розпізнавальних знаків і діяв у вигляді так званих “зелених чоловічків”. У цей же час тривало озброєння іррегулярних формувань з-поміж членів парамілітарних козацьких організацій, російських шовіністів і кримінальних елементів, а також найманців із числа місцевих колаборантів, якими керували офіцери спецслужб Російської Федерації.

Уже після фактично вчиненої збройної агресії Рада Федерації 1 березня 2014 року ухвалила звернення президента Росії В. Путіна про дозвіл на застосування збройних сил Російської Федерації на території України.

У березні регулярні російські війська та парамілітарні формування продовжили силові акції, спрямовані на блокування українських військових містечок на території Криму, захоплення адміністративних приміщень, контроль транспортних магістралей та інших стратегічно важливих об’єктів. Жодного військового об’єкта захопити відразу не вдалося.

У цей складний період українські військовослужбовці продемонстрували всьому світу зразки витримки, стійкості та мужності. Так, льотчики Сакської морської авіаційної бригади Військово-Морських Сил ЗС України, незважаючи на повну блокаду військової частини російськими десантниками, щоб не дозволити окупантам захопити морську бойову авіаційну техніку і озброєння, 3 березня зуміли підняти у повітря бойові протичовнові вертольоти і літаки та успішно передислокувати їх до військового аеродрому в Миколаєві. На аеродромі в Бельбеку українські військові без зброї, строем, незважаючи на попереджувальні постріли окупантів, з розгорнутим бойовим прапором військової частини, виконуючи гімн України, пройшли крізь стрій “зелених чоловічків”. Силовий спротив вчинили нападникам морські піхотинці у Феодосії. Екіпажі кораблів у заблокованому Донузлавському озері до кінця чинили опір окупантам. Значна група курсантів Севастопольського військово-морського училища відмовилася присягати на вірність Росії і виконала державний гімн України [25, 37].

Тим часом, усупереч Указу виконувача обов’язків Президента України О. Турчинова про призупинення рішення кримського парламенту та рішення Конституційного Суду України, які визнали оголошення “референдуму” таким, що не відповідає Конституції України, попри несхвальну позицію Ради безпеки ООН, 16 березня так званий “референдум” щодо статусу Криму було проведено [31, с. 26]. В умовах присутності великої кількості озброєних російських військовослужбовців, бойкотування “референдуму” Меджлісом кримськотатарського народу, а також масових фальсифікацій, “референдум” в АРК та місті Севастополі, буцімто, зібрав понад 1,7 млн заповнених бюлетенів (що відповідає 82,7% від загальної кількості виборців), з яких, нібито, майже 97% засвідчили вибір “за возз’єднання Криму з Росією на правах суб’єкта Російської Федерації”. Не інакше як гротеском можна назвати випадки, коли в деяких

округах чисельність заповнених бюлетенів перевищила 100 % наявних виборців [27, с. 200].

Уже 18 березня в Москві був підписаний так званий “договір про прийняття Криму до складу Росії”. 20 березня він був “ратифікований” Державною Думою Російської Федерації, а 21 березня – Радою Федерації [31, с. 26–27].

Серед значного масиву доказів щодо прихованого характеру російської збройної агресії показовим став випуск медалі “За повернення Криму”, яка була встановлена наказом міністра оборони Російської Федерації від 21 березня 2014 року. На медалі викарбувані дати спецоперації росіян в Автономній Республіці Крим: 20 лютого – 18 березня 2014 року. Згодом, зрозумівши, що цей факт свідчить проти них, росіяни прибрали з офіційних інформаційних ресурсів посилання на цю нагороду, однак медаллю “За повернення Криму” нагороджено понад 300 осіб [23].

США і Євросоюз відмовилися визнавати результати “референдуму”, засудили дії Росії і запровадили санкції щодо російського бізнесу і високопосадовців, заморозивши їхні закордонні активи і наклавши візові обмеження. 27 березня 2014 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію на підтримку територіальної цілісності України. 2 липня 2014 року Парламентська асамблея Організації з безпеки і співробітництва в Європі визнала такі дії Росії військовою агресією [1].

Вдавшись до окупації Криму та маючи амбіційні плани захоплення територій на сході та півдні України, російські спецслужби навесні 2014 року провели серію операцій з метою формування квазідержавного утворення – так званої “Новоросії”. Для Росії геополітично і економічно доцільним було дестабілізувати суспільно-політичну обстановку у південно-східних регіонах України, у тому числі Донецькій та Луганській областях. Тут проживала значна частка етнічних росіян і російськомовного населення, зорієнтованого на російські традиції та радянські цінності. У цьому регіоні, тісно пов’язаному із Росією родинними зв’язками, торгівлею, близькістю кордонів, досить вдало поширювалася доктрина так званого “русского мира”. Частина громадян українського сходу очікувала повторення “кримського сценарію”, тому не передбачала небезпеки збройного протистояння, людських жертв, руйнування інфраструктури регіону [33, с. 224].

Антиукраїнські виступи на сході та півдні України в березні–квітні 2014 року були інспіровані російськими спецслужбами, які завчасно направило в Україну співробітників спецслужб, диверсантів, професійних провокаторів. Вони рекрутували та озброювали людей із сумнівною репутацією, частину корумпованих співробітників правоохоронних органів, безробітну молодь, найманців з Росії та інших країн. На їх основі були сформовані незаконні збройні формування (далі – НЗФ), які силою захоплювали адміністративні приміщення, знищували українську символіку, влаштовували збройні напади на військові об’єкти [26, с. 13–14].

Для використання фактору загрози вторгнення, застосування сили керівництво Російської Федерації розгорнуло потужне угруповання військ вздовж державного кордону України [29, с. 9–13].

Виходячи з нагальної потреби захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів України, з огляду на порушення Російською Федерацією низки міждержавних договорів та рішення Ради Федерації Федеральних зборів Росії щодо використання збройних сил РФ на території України, з 2 березня 2014 року Збройні Сили України приведено в бойову готовність “Повна”, а 17 березня 2014 року в Україні оголошено часткову мобілізацію. З цього часу держава почала функціонувати в особливих умовах [6; 13, с. 9].

Українське суспільство відреагувало на агресію РФ патріотичним підйомом. На цій хвилі, із залученням добровольців, створювалися нові державні силові структури. 13 березня 2014 року створено Національну гвардію України як військове формування з правоохоронними функціями [2]. Учасники Революції Гідності прямо з Майдану спрямовувались на формування резервних батальйонів Нацгвардії, основу яких склали добровольці. У квітні 2014 року Міністр внутрішніх справ України проголосив про створення у складі міністерства підрозділів патрульної служби міліції особливого призначення, які комплектувалися на добровільній основі з патріотично налаштованих громадян. Всього було створено 38 таких підрозділів [32, с. 425].

Військово-політична ситуація, що виникла на Сході України, зумовлювала необхідність прийняття рішення про збройний опір російській агресії.

І період збройного конфлікту на Сході України

БОРОТЬБА З РОСІЙСЬКОЮ “ГІБРИДНОЮ АГРЕСІЄЮ”. АКТИВНІ ДІЇ СИЛ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ ЗІ ЗВІЛЬНЕННЯ ТЕРИТОРІЇ ДОНЕЦЬКОЇ І ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ ВІД РОСІЙСЬКИХ ТЕРОРИСТИЧНИХ ОСЕРЕДКІВ. ВІДБИТТЯ ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКИХ ВІЙСЬК (початок квітня – 5 вересня 2014 року)

На початку збройного конфлікту на Сході України зусилля спецслужб Російської Федерації були зосереджені на дестабілізації обстановки у Донецькому регіоні, у тому числі масовому створенні не передбачених законом збройних формувань, застосуванні зброї і терористичних методів та способів протистояння законній владі. РФ направила на Схід України змішані сили, які склалися із кадрових військових “відпускників” та “відставників”, російських націоналістів, так званих “солдатів удачі”, ветеранів кавказьких та балканських війн, інших “гарячих точок” і просто злочинців, що змішалися із завербованими місцевими жителями [26, с. 20].

У березні – на початку квітня 2014 року спостерігалися спроби російських спецслужб дестабілізувати обстановку в Запорізькій, Миколаївській, Херсонській, Одеській та Дніпропетровській областях. На скоординованість дій російських диверсійних груп та їх запродавців вказує те, що майже одночасно, 6 квітня 2014 року вони захопили будівлі обласних державних адміністрацій у Донецьку та Харкові, а в Луганську – приміщення управління Служби безпеки України, де зберігалася значна кількість стрілецької зброї. Вже 7 квітня 2014 року керовані російськими спецслужбами колаборанти проголосили створення так званих “Донецької народної республіки” і “Харківської народної

республіки”, а в Луганську створили “штаб Південно-Східного спротиву” та висунули вимоги щодо виходу східних регіонів зі складу України (створення так званої “Луганської народної республіки” було проголошено 27 квітня) [26, с. 20–21].

Щоб припинити правопорушення, пов’язані із загрозою територіальній цілісності України, відповідно до чинного законодавства керівник Антитерористичного центру при СБУ 7 квітня 2014 року ухвалив рішення про проведення антитерористичної операції (далі – АТО) [26, с. 21].

Результативними були дії підрозділів спеціального призначення МВС України в Харкові, де до 8 квітня вдалося звільнити адміністративні приміщення та затримати правопорушників. Однак у Донецькій та Луганській областях обстановка мала тенденцію до подальшого загострення. Російські спецпризначенці і створені ними терористичні групи здійснювали напади на прикордонні підрозділи, захоплювали відділки міліції та Служби безпеки України, транспортні засоби, об’єкти банківської системи і засобів масової інформації, блокували військові об’єкти, залякували місцеве населення, захоплювали заручників та вчиняли умисні вбивства.

Цьому сприяла бездіяльність місцевих правоохоронців, які не змогли припинити розвиток кризової ситуації. У Луганську 11 квітня 2014 року російські терористичні групи взяли в облогу обласну раду і поставили ультиматум про невизнання центральної влади в Україні та проголошення так званої “Луганської Народної Республіки”. Про узгоджені дії російських диверсантів свідчать факти одночасного захоплення 12 квітня 2014 року міської ради в місті Артемівськ, відділка міліції і міської ради у місті Краматорськ, невдала спроба збройного захоплення міськради у Горлівці. Того ж дня диверсійна група І. Гірка (до 60 осіб), що прибула з Криму, захопила Слов’янськ. Група Б. Сисенка (до 70 осіб), сформована у РФ, прибула у Донецьк. У Горлівці діяла група І. Безлера. Усі керівники згаданих груп – російські офіцери. Загальна кількість російських спецпризначенців, які прибули на Донбас, перевищувала 2,5 тис. осіб.

12 квітня 2014 року поблизу Слов’янська потрапила в засідку та зазнала втрат група офіцерів СБУ та підрозділу “Альфа”. Саме тут відбувся перший бій представників сектору безпеки і оборони України з російською диверсійною групою [26, с. 21].

Через пряму загрозу територіальній цілісності та суверенітету держави, задля зупинення розгулу тероризму, організованого російськими спецслужбами у східних регіонах України, необхідність залучення до антитерористичної операції Збройних Сил та сил і засобів всіх структур сектору безпеки і оборони України виконуючий обов’язки Президента України О. Турчинов 14 квітня 2014 року ухвалив рішення Ради національної безпеки і оборони України “Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України”. Так почалася широкомасштабна антитерористична операція [7].

16 квітня 2014 року українські парламентарі звернулися до народу України зі словами: “Верховна Рада України у цей доленосний час випробувань закликає

Український народ виявити згуртованість та віру в свої сили, патріотизм та звитягу і стати на захист незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України”.

Підкреслимо – збройна агресія Російської Федерації спричинила збройний конфлікт на Сході України. Для відсічі та стримування цієї агресії Україна застосувала сили сектору безпеки і оборони. Формою їх застосування з 14 квітня 2014 року стала антитерористична операція, а з 30 квітня 2018 року – операція Об'єднаних сил.

До проведення АТО було залучено всі структури сектору безпеки і оборони: Службу безпеки України, Збройні Сили України, Міністерство внутрішніх справ України, Національну гвардію України, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державну спеціальну службу транспорту, Державну прикордонну службу України, інші, утворені відповідно до законів України, військові формування та правоохоронні органи спеціального призначення. Крім того, до АТО долучилися добровольчі формування, відомі як “добровольчі батальйони”. Поява в українському суспільстві такого феномену, як добровольчий рух, пов'язана з Революцією Гідності та зумовлена агресією РФ проти України [30; 32; 40].

З початком антитерористичної операції від Збройних Сил України було залучено близько 1500 військовослужбовців і понад 170 одиниць озброєння та військової техніки. Переважно це були підрозділи Високомобільних десантних військ та сил спеціального призначення [13, с. 9]. Військовослужбовці виконували завдання із взяття під охорону важливих об'єктів, зокрема аеропортів, військових містечок, складів озброєння та військової техніки.

Водночас, діяльність спеціальних правоохоронних органів, які мали запобігати поширенню тероризму, виявилася недостатньо ефективною. До кінця квітня 2014 року на території багатьох населених пунктів Донецької та Луганської областей бойовики захопили десятки об'єктів державної інфраструктури, вчинили збройні напади на підрозділи і частини українських силових структур. Зокрема були захоплені державні установи в містах Зугрес, Іловайськ, Макіївка, Маріуполь, Харцизьк, Костянтинівка, Єнакієве та заблоковані військові частини в Маріуполі та Луганську, бази зберігання озброєння і військової техніки поблизу міста Артемівськ. Були вчинені спроби отруєння особового складу військових підрозділів через їжу та воду, теракти із викрадення людей, захоплення озброєння та військової техніки [26, с. 23].

Внаслідок посилення діяльності російських окупаційних сил обстановка в Донецькій та Луганській областях значно загострилася. Противник застосовував тактику партизанських дій, вчиняв напади на блокпости і базові табори сил АТО, влаштовував засідки на автоколоні військової техніки.

16 квітня 2014 року підрозділи Високомобільних десантних військ взяли під контроль аеродром “Краматорськ”. На початку травня сили АТО навколо Слов'янська виставили блокпости на основних шляхах сполучень російських окупаційних сил для запобігання ввезення в місто зброї, боєприпасів та інших матеріальних засобів. Українські десантники захопили важливу висоту – гору

Карачун, що дало змогу контролювати Слов'янськ і підходи до нього із західної та південно-західної сторін [26, с. 23; 28, с. 47].

Серед багатьох подій особливим драматизмом виділяється трагедія під Волновахою (Донецька область). 22 травня 2014 року тут стався напад диверсійної групи на блокпост сил АТО. Загибло 17 захисників України та 32 військовослужбовці зазнали поранень.

24 травня 2014 року ватажки так званих “ДНР” і “ЛНР” проголосили об'єднання у конфедеративний союз “Новоросія”. Це було заявкою територіальних претензій на інші області Півдня і Сходу України [34, с. 38].

Усе це спонукало до нарощування складу сил та засобів АТО і територіальної оборони, удосконалення системи управління для недопущення поширення дестабілізаційних процесів на всю територію України [26, с. 24].

Завдяки проведенню у 2014–2015 роках шести черг часткової мобілізації у боєдатний стан було приведено 159 військових частин Збройних Сил та 39 військових частин інших військових формувань і правоохоронних органів спеціального призначення [13, с. 10]. Заново сформовано 15 бойових бригад, полк та 5 окремих батальйонів (дивізіонів) [13, с. 4]. Система тилового та технічного забезпечення була посилена новою бригадою, 6 полками та 11 батальйонами. Усього із запасу було призвано понад 200 тис. військовозобов'язаних та залучено майже 6,2 тис. од. транспортних засобів національної економіки України [13, с. 3; 14, с. 10].

Вже на кінець травня 2014 року було сформовано 27 батальйонів територіальної оборони Збройних Сил України, які застосовували для недопущення поширення району конфлікту, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування [26, с. 24].

Наприкінці травня 2014 року сили АТО повернули під контроль Добропільський, Олександрівський, Великоновосілківський, Волноваський, Мар'їнський, Володарський і Старобешівський райони Донецької області. Водночас, для захоплення територій Донецької та Луганської областей російські окупанти намагалися витіснити українських силовиків із ключових важливих об'єктів, одним із яких був Донецький аеропорт. Ще 18 квітня 2014 року над аеропортом “Донецьк” було піднято прапор так званої “ДНР”. Майже всю його територію захопили вороги, лише кілька адміністративних будівель контролювали українські військовослужбовці. Операцію із деблокування аеропорту українські війська провели 26 травня 2014 року. Було здійснено висадку десантного загону, який при ефективній підтримці авіації розгромив противника: знищено близько 100 російських окупантів, у тому числі чеченських найманців та спецпризначенців збройних сил Російської Федерації. Залишки російських окупантів покинули аеропорт “Донецьк” [26, с. 24–25].

Важливим завданням було взяття під контроль та утримання аеропорту “Луганськ”. 5 травня 2014 року туди був перекинутий літаками транспортної авіації зведений повітряно-десантний штурмовий загін. З того часу аеропорт перебував у кільці ізоляції, а наявних сил не вистачало для розширення контрольованої зони. Щоб наростити сили з оборони аеропорту, розширити контрольовану зону навколо нього, туди були спрямовані додаткові військові

підрозділи. Однак 14 червня 2014 року російські терористи збили військово-транспортний літак Іл-76МД під час його заходу на посадку. У наслідок цього загинуло 40 десантників та 9 членів екіпажу [26, с. 26].

Від початку червня 2014 року тривали операції сил АТО. 4 червня звільнено від російської окупації місто Красний Лиман (тепер – Лиман). Успішним стало проведення 12–13 червня 2014 року операції із прикриття ділянки державного кордону Григорівка – Червонопартизанськ та звуження внутрішнього кола блокування по рубежу Дмитрівка – Докучаєвськ. У результаті рішучих дій українські воїни зайняли міст через річку Сіверський Донець та плацдарм на луганському напрямку. 13 червня українські війська відновили контроль над містом Маріуполь. Протягом наступного тижня було звільнено ще кілька населених пунктів – м. Щастя, смт Ямпіль і с. Закітне, – що дало змогу силам АТО заблокувати район м. Слов'янська з цього напрямку [26, с. 25].

Влітку 2014 року тривали запеклі бої між українськими військами та окупантами за курган Савур-Могила (висота 277 м), оволодіння яким давало змогу контролювати велику ділянку кордону України з Росією в районі пункту пропуску Маринівка. У червні Савур-Могила неодноразово переходила із рук у руки.

20–21 червня 2014 року військові підрозділи взяли під контроль державний кордон на ділянці Червонопартизанськ – Ізварине. Усього до кінця червня 2014 року було відновлено контроль над 250 км українсько-російського кордону. Кризовий район ізольовати вдалось майже повністю, за винятком ділянки державного кордону Ізварине – Северо-Гундорівський – Пархоменко, яка залишилася неприкритою. Наявних сил і засобів, задіяних для прикриття ділянок державного кордону, не вистачало, а резервів, за рахунок яких можна наростити їх склад, не було [26, с. 27].

У другій половині червня 2014 року Президент України П. Порошенко запропонував план мирного врегулювання ситуації на Донбасі та віддав військовим формуванням України наказ про одностороннє припинення застосування зброї з 20 до 30 червня і закликав ворожу сторону до участі в переговорах. Проте російські окупаційні сили продовжили агресивні дії. Так, за тиждень “тиші” загинуло 27 та поранено 69 українських військовослужбовців. У колабораціоністських угрупованнях “ДНР” та “ЛНР” поширювалися заклики на кшталт “Дійдемо до Києва”. У липні 2014 року загальна чисельність створених росіянами НЗФ на Сході України перевищила 15 тис. осіб. Було розгорнуто до 50 таборів вишколу бойовиків як на території РФ, так і на окупованих територіях України. Основні осередки окупантів розміщувалися в містах Донецьк, Луганськ, Слов'янськ, Горлівка, Макіївка, Сніжне [26, с. 27; 42].

Стало зрозумілим, що ліквідувати збройне протистояння на Сході України політичними засобами не вдалося і ліквідувати конфлікт потрібно військовим шляхом. Зважаючи на такі обставини, Президент України – Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України П. Порошенко ухвалив рішення про завершення режиму одностороннього припинення вогню і віддав наказ силам АТО з 1 липня 2014 року розпочати активні дії. Сили АТО ізольовали кризовий район. Протяжність рубежу ізоляції становила близько 580 км, у тому числі

вздовж державного кордону з Російською Федерацією – 212 км. Було обладнано 125 блокпостів, 13 ротних та взводних опорних пунктів, тривало посилення охорони й оборони важливих об'єктів [26, с. 27].

Для остаточного звільнення тимчасово окупованих територій, за замислом керівництва АТО, передбачалося: завершити відновлення повного контролю над державним кордоном із Російською Федерацією; розділити на окремі райони території, контрольовані російськими окупаційними силами; оточити найбільші угруповання НЗФ і створити умови для подальшого їх роззброєння, а в разі опору – знищення [26, с. 28].

5 липня українські війська звільнили міста Слов'янськ, Краматорськ, Дружківку, Костянтинівку, а наступного дня – Артемівськ (тепер – Бахмут). До 7 липня росіяни втратили контроль над територіями Артемівського (тепер – Бахмутського), Маріїнського і Слов'янського районів Донецької області. У подальшому було звільнено Сіверськ (13 липня 2014 року), Дзержинськ (тепер – Торець) (16–17 липня 2014 року), Северодонецьк та Лисичанськ (18–20 липня 2014 року), Дебальцеве (24–26 липня 2014 року), Вуглегірськ (12–13 липня 2014 року), Жданівку (15–17 липня 2014 року) [26, с. 28].

У результаті активних дій підрозділів Збройних Сил України в липні–серпні 2014 року російські окупаційні сили на Сході України зазнали значних втрат в особовому складі, озброєнні та військовій техніці. Водночас їх систематично підкріплювали російськими найманцями та “відправленими у відпустку” військовослужбовцями збройних сил Російської Федерації. Тривало постачання зброї і військової техніки – танків, артилерійських систем, протитанкових засобів та сучасних зенітно-ракетних комплексів.

У відповідь на успішні дії українських військ Росія почала застосовувати артилерію зі своєї території. Вперше з російської території було завдано вогневого ураження одному з підрозділів Збройних Сил України у районі Зеленопілля 11 липня 2014 року із застосуванням реактивних систем залпового вогню. Внаслідок цього загинуло 24 та поранено 76 військовослужбовців.

17 липня 2014 року поблизу м. Торез Донецької області російським зенітно-ракетним комплексом “Бук” було збито пасажирський літак Boeing 777 авіакомпанії “Малайзійські авіалінії”, який здійснював переліт за рейсом Амстердам – Куала-Лумпур. Від рук російських військовослужбовців 53-ї зенітно-ракетної бригади (місце дислокації м. Курськ РФ) загинули 283 пасажирів і 15 членів екіпажу [26, с. 29].

Зважаючи на загрозу використання росіянами донбаських летовищ, сили АТО нарощували зусилля з утримання контролю над Донецьким і Луганським аеропортами. Протягом 20–21 липня 2014 року сили АТО провели операцію в районі Раївки, Веселої Гори, Кондрашівки-Нової, створили коридор для безперешкодного проходження конвоїв до луганського аеропорту та виставили блокпости на загрозованих напрямках. Водночас була проведена операція зі звільнення району Курахове, Піски та виходу до аеропорту “Донецьк” [26, с. 29].

Рішуче діяли українські військовослужбовці у глибині окупованих територій. Героїчним став рейд підрозділів ВДВ, який тривав з 18 липня до 10 серпня 2014 року. Основний загін протягом 24 діб здолав понад 450 км доріг,

з них 170 км з боями, здійснив штурмові дії із звільнення стратегічно важливого об'єкта – кургану Савур-Могила (28.07). Залишивши на кургані залогу українських військ, рейдовий загін попрямував далі. Десантники підставили плече побратимам, які на початку серпня виконували завдання на державному кордоні, і забезпечили їх вивід з-під нищівного вогню російської артилерії. Завдяки злагодженим діям вдалося вивести з оточення понад 2 тис. військовослужбовців та 250 од. озброєння та військової техніки, при цьому втрати рейдового загону були мінімальні [26, с. 30; 28, с. 50–52].

Місцем української військової слави у серпневій дні 2014 року став курган Савур-Могила. Боротьба за висоту тривала з червня 2014 року. 12 і 18 серпня 2014 року на курган прорвалися дві групи спеціального призначення, які взяли під контроль рух російських підрозділів та проникнення колон з військовою технікою та вантажами з боку Російської Федерації, а також коригували артилерійський вогонь сил АТО. Щоб знищити захисників Савур-Могили, російська артилерія майже цілодобово вела вогонь по кургану, противник вчиняв численні спроби штурму стратегічної висоти. Однак українські воїни, незважаючи на надлюдське напруження, стійко оборонялися і тільки за наказом командування відійшли [26, с. 30].

У цілому, обстановка на Сході України залишалася складною, але контрольованою. На середину серпня 2014 року в антитерористичній операції було задіяно близько 40 тис. особового складу [17].

Протягом травня–вересня 2014 року сили антитерористичної операції провели більше 40 операцій, звільнили понад дві третини окупованих територій, понад 100 населених пунктів Донецької та Луганської областей [13, с. 10]. Поступово Збройним Силам та іншим військовим формуванням України вдалося переломити ситуацію і взяти її під контроль. Результатом спеціальних дій сил АТО стало звуження кільця ізоляції кризового району. З'явилася реальна можливість блокування російських окупаційних сил у районах Донецька, Макіївки, Горлівки, Луганська, їх оточення і поділ на окремі осередки. Створилися передумови для успішного завершення збройного конфлікту на Сході України [26, с. 31].

У серпні 2014 року, усвідомивши наближення краху проекту “Новоросія”, військово-політичне керівництво Російської Федерації вдалося до введення регулярних військ на територію східної України. Це призвело до продовження збройного конфлікту, посилення руйнації інфраструктури регіону, значного зростання кількості жертв серед військових та цивільного населення.

У ніч з 24 на 25 серпня 2014 року ситуація в районі АТО кардинально змінилася. Після потужного артилерійського удару з території Росії, у якому було задіяно близько 200 одиниць артилерії, російські підрозділи приховано вторглися на територію України. Російські військовослужбовці, як і під час кримських подій, не мали документів та розпізнавальних знаків на обмундируванні і військовій техніці. Державний кордон перетнули вісім багаточисельних загонів збройних сил Російської Федерації, які швидко просунулись у напрямку Іловайська та Луганська. Ще кілька подібних груп перейшли кордон поблизу Новоазовська в напрямку Маріуполя [39].

Факт вторгнення було підтверджено 26 серпня 2014 року після захоплення у полон 11 військовослужбовців 98-ї повітрянодесантної дивізії ЗС РФ (м. Кострома). З часом вдалося встановити, що на територію Донецької та Луганської областей зайшли підрозділи збройних сил Російської Федерації, зокрема зі складу 19-ї окремої мотострілецької бригади, 7-ї та 76-ї повітрянодесантних дивізій, 31-ї та 56-ї окремих десантно-штурмових бригад, 64-го полку морської піхоти Північного флоту [17].

Особливого резонансу в суспільстві набула Іловайська трагедія (24-29 серпня 2014 року) [18]. Після вторгнення російських військ українські війська в Іловайську опинилися в оточенні і чотири доби вели запеклі бої з окупантами. Для деблокування оточеного в районі Іловайська угруповання чисельністю близько 1,2 тис. бійців було підготовлено резерв кількістю до 2 тис. осіб. З урахуванням обстановки, що склалася, було ухвалено рішення провести операцію 1-2 вересня 2014 року, але через потужний вогневий вплив противника під Іловайськом вивести українські підрозділи довелося раніше від запланованого терміну. Під гарантії російської сторони вихід з Іловайська був призначений на ранок 29 серпня і передбачав рух у колонах двома маршрутами. Однак російські військові із засідок розстріляли колони на відкритих ділянках доріг. Дії військових Російської Федерації під Іловайськом кваліфікуються прокуратурою України як військовий злочин. Унаслідок підступності росіян 366 українських вояків загинули, 429 зазнали поранень, 158 зникли безвісти, 128 опинилися у полоні [41].

Після вторгнення російських військ підрозділи сил АТО із боями були відведені на північ від Луганська (30-31 серпня 2014 року). Для зупинення подальшого наступу російських військ на Маріуполь 2-5 вересня 2014 року підрозділи Високомобільних десантних військ провели рейдові дії у районі населених пунктів Комсомольське (тепер – Кальміуське), Тельманове (тепер – Бойківське), Новоазовськ. Вони продемонстрували російському керівництву, що у складі сил і засобів, залучених до проведення АТО, є достатній резерв, спроможний уразити агресора, зірвати його плани з оточення та захоплення Маріуполя. Замисел противника пробити “південний коридор” до Криму було зірвано.

Поступово сили АТО стабілізували лінію зіткнення і не допустили подальшого просування російських окупаційних військ у глибину української території, втримали важливі населені пункти – Станицю Луганську, Щастя, Северодонецьк, Лисичанськ, Дебальцеве, Артемівськ (Бахмут), Слов'янськ і Маріуполь [26, с. 32].

Отже, для першого періоду збройного конфлікту на Сході України характерними були активні наступальні дії сил антитерористичної операції з відновлення територіальної цілісності держави, створення передумов для завершення конфлікту. Однак відбулося вторгнення військових частин і підрозділів збройних сил Російської Федерації на територію східної України з метою продовження збройного протистояння.

II період збройного конфлікту на Сході України
ЛОКАЛІЗАЦІЯ КОНФЛІКТУ В ОКРЕМИХ РАЙОНАХ ДОНЕЦЬКОЇ ТА
ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ (5 вересня 2014 року – 30 квітня 2015 року)

З вересня 2014 року діяльність органів військового управління, військових формувань у районі проведення АТО ґрунтувалася передусім на домовленостях, досягнутих під час підписання Мінських угод 5 вересня 2014 року. Незважаючи на низку суперечливих питань щодо проведення на місцевості лінії розмежування сторін протистояння, активних наступальних дій штаб АТО в цей період не планував і не проводив. Натомість російські окупаційні війська (сили) постійно вчиняли провокації, спрямовані на роздмухування збройного конфлікту. Так, з 5 вересня 2014 року до 15 січня 2015 року було вчинено 21 250 обстрілів наших військ [26, с. 33–35].

Через підступність ворожих сил і нехтування російським керівництвом Мінськими домовленостями, під час виконання зобов'язань щодо припинення вогню збройне протистояння на Сході України набуло рис затяжного замороженого конфлікту.

З різнорідних незаконних збройних формувань російських найманців та місцевих колаборантів під керівництвом кадрових російських офіцерів було сформовано так звані “регулярні збройні сили” “ДНР” та “ЛНР” (“1-й та 2-й армійські корпуси”). Частка місцевого населення в складі згаданих сил не перевищувала 35 %. Управління й забезпечення цих сил здійснювалося з території РФ [12; 35].

Зима 2015 року стала не менш “гарячою”, ніж літо 2014 року. У січні противник почав реалізовувати план розширення контрольованих територій, що передбачав проведення наступальних дій одночасно на Луганському, Донецькому, Дебальцівському та Маріупольському напрямках.

Найважливішими операціями сил АТО на Сході України у цей час стали: деблокування підрозділів Збройних Сил України в Донецькому аеропорту (18–26 січня 2015 року) та виведення угруповання військ з-під ударів противника в районі м. Дебальцеве (27 січня – 18 лютого 2015 року) [19].

Одним із “найгарячіших” місць в АТО залишався Донецький аеропорт, що став символом мужності і героїзму наших бійців, яких ворог назвав “українськими кіборгами”. Для російських окупантів він став своєрідною “кісткою у горлі”. Не випадково, що до захоплення цього об'єкта залучалися елітні підрозділи спеціального призначення збройних сил РФ. 242-денна оборона аеропорту полягала не лише в утриманні будівель терміналів та диспетчерської вежі, боротьба тривала за контроль над Авдіївкою, Пісками, Опитним, Водяним. Стійка оборона українських підрозділів на цій ділянці лінії зіткнення сторін забезпечила надійне прикриття усього Донецького напрямку [24].

В історії звитяг Українського війська трагізмом і жертовністю наповнені січневі дні 2015 року для оборонців Донецького аеропорту. 15 січня противник розпочав його штурм з артилерійських та мінометних обстрілів нового терміналу. Використовуючи результати вогневого ураження, противник перейшов у наступ, захопив частину території аеропорту і заблокував підрозділи

українських десантників, які перебували у новому терміналі. Після того, як росіяни підірвали термінал, головні елементи його конструкції завалилися, поховавши під собою 51 українського героя. 22 січня 2015 року остання невелика група наших бійців покинула руїни терміналу, в якому вже не залишилося стін, які можна було обороняти. Весь світ став свідком героїзму українських “кіборгів”. Без води і їжі, у холод і під постійними обстрілами, не маючи змоги відпочити, вони захищалися до останнього [14, с. 88–90; 19].

Наприкінці січня російські окупаційні війська (сили) розпочали наступ на Дебальцівський виступ, прагнучи оточити і знищити розташовані там українські війська. Для цього противник зосередив значні сили регулярних військ РФ та найбільш боєздатні НЗФ самопроголошених “республік”. Чисельність ворожих військ сягала 7–9 тис. осіб, які мали на озброєнні до 120 танків, 180 артилерійських систем, 60 реактивних систем залпового вогню [20].

Загальна чисельність особового складу підрозділів Збройних Сил України, що виконували завдання безпосередньо в районі Дебальцівського виступу в лютому 2015 року, становила близько 4,7 тис. військовослужбовців. Крім того, від Національної гвардії України, Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України було задіяно близько 500 осіб. У розпорядженні українських військ у районі Дебальцевого було 50 танків, 40 артилерійських систем, 15 реактивних систем залпового вогню. Значна перевага противника у силах і засобах стала очевидною [20].

Безпосередньо під загрозою оточення на Дебальцівському виступі тримали оборону 2678 захисників. Командуванням АТО була проведена операція з виведення їх з-під ударів противника. Для забезпечення відходу військ було створено систему районів, рубежів і позицій, у глибині оперативної побудови військ – мобільні бронегрупи (резерви). У результаті Дебальцівської операції плани агресора були зірвані. Захисники Дебальцевого проявили зразки стійкості та витримки. 2629 воїнів вийшли з оточення [14, с. 90]. Українським військам вдалося утримати бар’єрний рубіж по р. Луганка і закріпитися на плацдармі Луганське, Троїцьке, Попасна. Втрати, яких зазнав противник, змусили його відмовитися від подальших наступальних дій.

Із завершенням Дебальцівської операції (27 січня – 18 лютого 2015 року) на Донбасі розпочалося хитке перемир’я. Результати зимової кампанії 2014–2015 рр. значно вплинули на подальший розвиток воєнно-політичної та воєнно-стратегічної обстановки. У ході проведення операцій українські війська виконали усі визначені завдання та з мінімальними втратами були виведені з-під ударів противника в нові райони, зайняли вигідне оперативне положення. Просування противника вглиб території України було зупинено.

За підсумком тривалих переговорів 15 лютого 2015 року було прийнято спільну декларацію Президентів України, Французької Республіки, Російської Федерації і Канцлера Федеративної Республіки Німеччини на підтримку Комплексу заходів з імплементації Мінських домовленостей. Відповідно до цього документа мав набути чинності режим припинення вогню, а з 24 лютого розпочатися відведення важкого озброєння від лінії зіткнення [26, с. 36–37].

Однак ці домовленості, як і попередні, агресор підступно порушив. Тільки у 2015 році, починаючи з 15 лютого, підрозділи сил АТО були обстріляні понад 16,4 тис. разів, відбулося 205 бойових зіткнень. Наші підрозділи відкривали вогонь у відповідь на провокаційні дії противника переважно під час бойових зіткнень, про що надавали інформацію керівництву Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ [14, с. 13].

Щоб забезпечити військам сприятливі умови для проведення оборонних операцій першочерговим завданням стало створення лінії оборони на Сході України, обладнаної потужними фортифікаційними спорудами. До виконання цього завдання були залучені сили і засоби всіх областей України. У результаті роботи загальна протяжність фортифікацій, зведених у три лінії оборони, становила 600 км, на яких було обладнано майже 300 опорних пунктів і встановлено 12 тис. бетонних конструкцій [26, с. 38].

Паралельно зі створенням лінії оборони, яка відразу довела свою ефективність, високого рівня професіоналізму набували українські військовослужбовці. Показовим прикладом цього стали бойові дії біля Мар'їнки влітку 2015 року. Це містечко на околицях Донецька постійно перебувало під прицілом російських окупантів. З червня по позиціях сил АТО було проведено інтенсивний артилерійський обстріл та вогневий наліт з використанням реактивних систем "Град". Прорвати нашу оборону противник намагався на вузькій ділянці, куди спрямував значні сили піхоти і бронетехніки. Підтримку атаки здійснювали танкові підрозділи. Щоб уникнути нищівного вогню, українські захисники були змушені залишити деякі позиції. Для відбиття ворожого наступу сили АТО задіяли артилерійські підрозділи. Наступ противника було зупинено, рештки бойовиків втекли в напрямку Донецька [38, с. 139–140].

З 2015 року у районі проведення АТО було запроваджено систему військово-цивільних адміністрацій як тимчасових державних органів, що діяли на території Донецької та Луганської областей у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України [12, с. 36–37].

Для недопущення соціального напруження в районі проведення АТО у Збройних Силах України впроваджено систему цивільно-військового співробітництва. Цивільному населенню надавалася допомога у вирішенні проблемних питань життєдіяльності з використанням військових і невійськових сил та засобів. Це дало змогу мінімізувати вплив наслідків бойових дій на цивільне населення та розширити можливості протидії негативному російському інформаційному впливу на населення держави [26, с. 38, 81–85].

В умовах значних загроз національній безпеці, у тому числі у воєнній сфері, Україна була вимушена вжити низку заходів з локалізації конфлікту в ОРДЛО. Зокрема, у взаємодії з іншими суб'єктами загальнодержавної системи боротьби з тероризмом Служба безпеки України запровадила та здійснила контроль за переміщенням осіб, транспортних засобів і вантажів (товарів) через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей [21, с. 23–28; 26, с. 98–99].

У 2016–2018 роках гібридна війна Російської Федерації проти України тривала, і силовий компонент залишався важливим засобом для досягнення її

політичних цілей. Керівництво Російської Федерації прагнуло сформувати на окупованій території Донбасу боездатне угруповання, яке створювало б значну воєнну загрозу для України у східному регіоні.

На території окремих районів Донецької та Луганської областей залишалися російські військові підрозділи загальною чисельністю близько 6,5 тис. військовослужбовців. Водночас Російська Федерація намагалася максимально використовувати у протистоянні з українськими силовими структурами на Донбасі місцевих колаборантів та зарубіжних (головним чином російських) найманців. З урахуванням сил і засобів так званих “1-го та 2-го армійських корпусів” угруповання російських окупаційних військ на Донбасі у першій половині 2016 року складало майже 43 тис. осіб, понад 700 танків і 1 330 бойових бронемашин, майже 750 одиниць артилерійських систем [12, с. 33].

На тлі перемовин щодо “особливого статусу”, “амністії”, “модальностей проведення виборів”, “відновлення економічних зв’язків” окупаційна адміністрація РФ, що контролювала ОРДЛО, імітувала “державність”, переслідувала лояльних до України жителів регіону, блокувала доступ до українських ЗМІ, запроваджувала в обіг іноземну валюту (російський рубль), нав’язувала освітні програми антиукраїнської спрямованості, відверто заявляла про плани захоплення інших територій України [12, с. 35].

Провокаційними і небезпечними були намагання російського керівництва нав’язати у Мінському переговорному процесі думку щодо необхідності федералізації України або надання окремим районам Донецької та Луганської областей особливого статусу, спрямованого на примусовий перегляд територіального устрою нашої держави і її поступову десуверенізацію, як невід’ємної умови мирного врегулювання конфлікту на Донбасі. Таким чином Російська Федерація прагнула спонукати Німеччину та Францію, які є контрибуторами цього процесу, розділити з нею відповідальність за втручання у внутрішні справи України та фактичне знищення її державності [12, с. 35].

В умовах певного обмеження бойових дій Росія активізувала в окремих районах Донецької і Луганської областей, а також у прилеглих регіонах України діяльність спецслужб, агентури, терористичних і диверсійних груп, збільшила кількість інформаційно-пропагандистських та інших заходів, спрямованих на дестабілізацію ситуації на сході нашої держави.

Форми і способи застосування російських окупаційних військ у 2016–2018 роках зазнали суттєвих змін порівняно з 2014–2015 роками. Відмовившись від активних наступальних дій, російські окупаційні війська на Донбасі перейшли до тактики “турбуючих” дій, мета яких полягала у виснажуванні та деморалізації сил АТО. Ворог намагався спровокувати військовослужбовців Збройних Сил України на активну реакцію у відповідь, щоб звинуватити Україну в порушенні Мінських домовленостей. У рамках цієї тактики противник найчастіше вдавався до обстрілів блокпостів сил АТО, мінування доріг та мостів, збройних нападів диверсійно-розвідувальних груп [16, с. 16].

З вересня 2016 року російсько-українське протистояння на Сході України зазнало істотних змін, головним чином, через підписання у Мінську 21 вересня 2016 року рішення Тристоронньої контактної групи про розведення на Донбасі

сил і засобів воюючих сторін. Документ передбачав, відведення сторін із займаних позицій в обидва боки для утворення ділянок у 2 км у ширину і 2 км у глибину [26, с. 38].

Російські окупаційні війська (сили) продовжували порушувати домовленості, не дотримувались “режиму припинення вогню”. Упродовж 2016–2019 років по всьому периметру району збройного конфлікту противник зосереджував зусилля на просуванні своїх підрозділів вглиб “сірої” зони, активному обстрілі позицій українських військ та дотриманні тактики “ведення війни на виснаження”. Системного характеру набуло використання снайперів, диверсійно-розвідувальних груп, артилерійсько-мінометних обстрілів позицій українських захисників на Луганському, Донецькому, Маріупольському напрямках. Постійно гаряче було в районах населених пунктів Кримське, Новотошківське, Золоте, Жолобок, Світлодарськ, Новоселівка, Авдіївка, Мар’їнка, Новомихайлівка, Старогнатівка, Водяне, Широкине. Назви цих донбаських сіл та містечок тепер знає не тільки кожен українець, вони “на слуху” в інших країнах [15, с. 13; 16, с. 17].

Головною подією 2016 року стали бойові дії на Світлодарській дузі. 17–18 грудня російські окупаційні війська, завдавши раптового міцного артилерійського удару, спробували прорвати лінію оборони і захопити позиції наших військ. У цих умовах українські захисники вистояли, а потім перейшли до активних дій і відтіснили противника із займаних ним позицій на південь від селища Луганське. З 19 до 22 грудня 2016 року російські окупаційні війська намагалися повернути свої позиції і обстрілювали українські підрозділи з усіх видів озброєння, однак вибити наших захисників із займаних позицій не змогли. 23 грудня в селище Новолуганське, яке тривалий час перебувало в “сірій” зоні, увійшли українські військові підрозділи [26, с. 39].

У боях на Світлодарській дузі українські війська успішно застосували тактику “жаб’ячих стрибків”, поступово займаючи нові позиції і відтісняючи ворога. У перші дні січня 2017 року сили АТО в районі Світлодарської дуги розвинули успіх і зайняли низку важливих об’єктів, що дало можливість зменшити кількість обстрілів на цьому напрямку, а також ризики обходу підрозділів. Все це дало змогу українським військам до 19 січня підійти майже впритул до Вуглегірська і Дебальцевого, контроль над якими, за мирними угодами “Мінськ-1”, мав належати українській стороні.

Наприкінці 2016 року загострилася ситуація на донецькому напрямку. В епіцентрі уваги опинилося місто Авдіївка, розташоване поблизу Донецька, Ясинуватої, Горлівки. Згідно з Мінськими угодами від 2014 і 2015 років Авдіївка залишалася під контролем України. Проте російське командування брутально порушило підписані угоди як щодо цього району, так і по всьому фронту. Поняття “авдіївська промзона” стало символом жорстоких боїв. Підрозділам Збройних Сил України в результаті комплексу професійних дій вдалося значно поліпшити своє тактичне положення, не порушуючи мінських домовленостей. Упродовж 2017–2019 років Авдіївка залишалася одним із найгарячіших місць в районі збройного конфлікту [16, с. 16].

Слід зазначити, що протистояння Україною російській агресії у 2014–2017 роках продемонструвало, що антитерористична операція як форма протистояння агресії вже вийшла за межі свого призначення і набула чітко вираженого військово-оборонного характеру. Наприкінці 2017 – початку 2018 років актуальним викликом часу стало оновлення правового поля використання сил оборони для захисту держави від збройної агресії Російської Федерації [36, с. 85].

24 лютого 2018 року вступив в дію Закон України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях”, який змінював попередній формат АТО та порядок застосування Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів. Отже, було створено правові засади для запровадження операції Об’єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей [4].

III період збройного конфлікту на Сході України

ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ’ЄДНАНИХ СИЛ (з 30 квітня 2018 року)

30 квітня 2018 року Президент України підписав Указ “Про затвердження рішення РНБО “Про широкомасштабну антитерористичну операцію на території Донецької та Луганської областей”. Того ж дня він як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України підписав наказ “Про початок операції Об’єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей”. Відповідно до наказу, з 14:00 30 квітня 2018 року розпочато Операцію об’єднаних сил [10].

Вітчизняні дослідники вважають, що у другій половині 2018 року Україна перебувала у новій дестабілізаційній фазі, на черговому етапі гібридної війни. Були всі ознаки того, що керівництво Російської Федерації продовжувало розглядати військову силу як вирішальний інструмент досягнення своїх цілей. Черговий акт збройної агресії з боку Російської Федерації відбувся 25 листопада 2018 року у районі Керченської протоки проти кораблів Військово-Морських Сил України, які здійснювали плановий перехід з порту Одеси до порту Маріуполь Азовського моря.

Ураховуючи воєнно-політичну ситуацію, наявну загрозу широкомасштабного вторгнення в Україну збройних сил Російської Федерації, 26 листопада 2018 року Верховна Рада України прийняла Закон України “Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”. Цим законом в 10 областях та внутрішніх водах України Азово-Керченської акваторії запроваджено воєнний стан терміном на 30 діб за умови якщо за цей час Росія не вдаватиметься до подальшого загострення ситуації. Такий обмежений термін був обумовлений необхідністю проведення навесні президентських, а восени – парламентських виборів. Аби їх не відтермінувати, обрано обмеження у 30 діб [5].

26 грудня завершилася дія правового режиму воєнного стану в Україні, хоча реальна військова загроза з боку РФ зберігалася: ОБСЄ підтвердила дані української розвідки, що в районі Луганська зосереджені системи реактивного вогню “Град”, збільшена кількість артилерії, не відведені танки, не зменшилася і військова присутність РФ в Азовському морі. Однак у зв’язку з наближенням виборів в Україні, необхідністю створення умов функціонування демократичного суспільства було ухвалено рішення про завершення воєнного стану. Разом з тим, за час його дії підвищилася обороноздатність країни.

У лютому 2019 року відбулося спеціальне засідання Верховної Ради України у зв’язку з п’ятою річницею збройної агресії Російської Федерації проти України. Учасники засідання зазначали, що події 2014–2019 років стали найсерйознішим іспитом на існування української державності. У цей буремний час випробувань військовослужбовці Збройних Сил України, інших військових формувань, представники правоохоронних органів та добровольчих формувань проявили особисту мужність і героїзм у захисті державного суверенітету і територіальної цілісності України, самовіддане служіння Українському народові.

На сьогодні вдалося стримати російську агресію на Сході України. Очевидним стало те, що на цій ділянці “господарі” Кремля прорахувалися, у чому переконався весь світ. Однак до перемоги ще далеко, віроломні та підступні вороги заради реалізації своїх імперських амбіцій щодо України, вочевидь, замислили та спланували ще не одну провокацію. Україні важко протистояти Росії в “гібридній війні”, адже противник має амбітні плани і задіяв значні ресурси. Проте ми мусимо навчитися протидіяти “гібридним” викликам. Один із кроків до успіху – перемога над російськими агресорами на “історичному фронті”.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи та аналітичні джерела

1. Територіальна цілісність України : Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 27 березня 2014 року / 68/262 – 80-е пленарне засідання. – пункт 33 порядку денного // [Електронний ресурс] / Режим доступу : https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262&referer=english/&Lang=R. Назва з екрана. – Дата публікації: 01.04.2014. – Дата перегляду: 03.04.2019.
2. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 17 (25.04.2014). – Ст. 594.
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації : Закон України від 15 вересня 2015 р. № 685-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 46 (13.11.2015). – Ст. 417.
4. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях : Закон України від 18 січня 2018 р. № 2268-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 10 (09.03.2018). – Ст. 54.

5. Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” : Закон України від 26 листопада 2018 р. № 2630-VIII// Офіційний вісник України. – 2018. – № 95 (11.12.2018). – Ст. 3127.
6. Про часткову мобілізацію : Указ Президента України від 17 березня 2014 р. № 303/2014 // Офіційний вісник Президента України. – 2014. – № 12 (04.04.2014). – Ст. 469.
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року “Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України” : Указ Президента України від 14 квітня 2014 р. № 405/2014 // Офіційний вісник Президента України. – 2014. – № 14 (14.04.2014). – Ст. 745.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України” : Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 43 (09.06.2015). – Ст. 1353.
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України” : Указ Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 70 (09.10.2015). – Ст. 2592.
10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року “Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях” : Указ Президента України від 30 квітня 2018 р. № 116/2018 // Офіційний вісник Президента України. – 2018. – № 10 (30.04.2018). – Ст. 174.
11. Про Заяву Верховної Ради України “Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків” : Постанова Верховної Ради України від 21 квітня 2015 р. № 337-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 22 (29.05.2015). – Ст. 153.
12. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році”. – К. : НІСД, 2016. – 688 с.
13. Біла книга-2014. Збройні Сили України. – К. : МОУ, ГШ ЗС України, 2015. – 84 с.
14. Біла книга-2015. Збройні Сили України. – К. : МОУ, ГШ ЗС України, 2016. – 104 с.
15. Біла книга-2016. Збройні Сили України. – К. : МОУ, ГШ ЗС України, 2017. – 112 с.
16. Біла книга-2017. Збройні Сили України. – К. : МОУ, ГШ ЗС України, 2018. – 152 с.
17. Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/other/anliz_rf.pdf
18. Аналіз бойових дій в районі Іловайська після вторгнення російських військ 24–29 серпня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2015/10/19/analiz-illovausk--14354/>

19. Аналіз бойових дій на сході України в ході зимової кампанії 2014–2015 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2015/12/23/analiz-bojovih-dij-na-shodi-ukraini-v-hodi-zimovoi-kampanii-2014%E2%80%932015-rokiv--16785/>

20. Аналіз Генерального штабу ЗСУ щодо бойових дій на Дебальцівському плацдармі з 27 січня до 18 лютого 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/analitichni-materiali/analiz-generalnogo-shtabu-zsu-shhodo-bojovih-dij-na-debalczevskomu-placzdarmi-z-27-sichnya-do-18-lyutogo-2015-roku.html>

21. Стратегічний бюлетень прикордонної безпеки України. Біла книга – 2015 / Адміністрація Державної прикордонної служби України. – Київ : Арт Економі, 2016. – 240 с.

22. Інформаційні матеріали до 5-річчя від початку збройної агресії Російської Федерації проти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/informaciyuni-materialy/viyskovym/do-5-richchya-vid-pochatku-zbroynoyi-agresiyi-rosiyskoyi-federaciyi-protu-ukrayiny>

23. Об учреждении медали Министерства обороны Российской Федерации “За возвращение Крыма” : Приказ Министра обороны Российской Федерации от 21.03.2014 № 160 // [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.sammler.ru/index.php?showtopic=142324>. Назва з екрана. – Дата публікації: 18.04.2014. – Дата перегляду: 03.04.2019.

Література

24. Аеропорт Донецьк 242. Історія мужності, братерства та самопожертви / [укладач Ірина Штогрін, фото Сергія Лойко]. – Харків : Книжковий Клуб “Клуб Сімейного дозвілля”, 2016. – 352 с.

25. Березовець Т. Анексія: острів Крим: хроніки “гібридної війни”: [дослідження захоплення півострова] / Т. Березовець. – К. : Брайт Стар Паблішинг, 2015. – 391 с.

26. Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016) / [С. П. Сегеда, В. П. Шевчук, В. М. Грицюк та ін.] ; голова робоч. гр. І. С. Руснак. – К. : НУОУ, 2017. – 162 с.

27. Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти України 2014 – 2018 / Д. Ю. Золотухін. – К., 2018. – 384 с.

28. Відчайдухи. Історії українських воїнів / [за заг. ред. Валентина Буряченка]. – К. : Військо України, 2016. – 256 с.

29. Вторжение в Украину: Хроника российской агрессии. / [В. Гусаров, Ю.Карин, К.Машовец, Д.Тымчук]– К. : Брайт Стар Паблішинг, 2016. – 240 с.

30. Гуральська А. Звіт: добровольчі батальйони. Виникнення, діяльність, суперечність [Електронний ресурс] / Агнешка Гуральська. –Варшава, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.odfoundation.eu>.

31. До другої річниці агресії Росії проти України (20 лютого 2016 року) / Національний інститут стратегічних досліджень. – К. : НІСД, 2016. – 32 с.

32. Добробати / [Катерина Гладка, Дмитро Громаков, Вероніка Миронова та ін.]. – 2-ге вид., переробл. та допов. – Харків : Фоліо, 2017. – 325 с.

33. Донбас в етнополітичному вимірі. – К. : ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2014. – 584 с.
34. Донбас в огні. Путівник зоною конфлікту / [Микола Балабан, Ольга Волянчук, Кристина Добровольська, Богдан Балабан, Максим Майоров]; Загальна редакція: Аліна Майорова. – Львів : Центр дослідження безпекового середовища ГО “Прометей”, 2017. – 98 с.
35. Збройна агресія Російської Федерації проти України. Інформаційно-довідковий матеріал. – К. : Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2015. – 14 с.
36. Ірха Ю. Б. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина інтересах національної безпеки України в сучасних умовах // Вісник Конституційного суду України, 2015. – № 5. – С. 78–87.
37. Мамчак М. А. 2014. Анексія Криму. Анатомія «гібридної» війни / Мирослав Андрійович Мамчак. – Севастополь, 2014. – 522 с.
38. Марко С. Хроника гибридной войны / Серж Марко. – К. : Альтерпрес, 2016. – 248 с.
39. Муженко В. Дванадцять днів що змінили хід АТО / Народна армія. – 21.08.2015.
40. Первые на передовой: отражение военной агрессии России против Украины / Булах Анна, Сенькив Григорий, Теперик Дмитрий. – Таллинн: International Centre for Defence and Security, 2017. – 41 с.
41. Юрій Луценко прозвітував про результати розслідування кримінального провадження за фактом розв’язання і ведення представниками влади та збройних сил Російської Федерації агресивної війни проти України 02.09.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&t=rec&id=191816
42. Russian new generation warfare handbook / Asymmetric Warfare Group – Fort Marde, 2016 – 61 p.